

Kolera je našim krajem prinesla kraljevi grob - Endemični sifilis pa posebno bolnišnico v Postojni

Črne koze je imela tudi Marija Terezija

HELENA RACE

Epidemije so že v preteklosti - tako kot Evropo in svet - prizadele tudi ozemlje današnje Slovenije in nekdanje Jugoslavije. V 19. stoletju je na Kranjskem zaradi kolere umrlo 6000 ljudi. Podobna naj bi bila tudi bera španske gripe. Še več je bilo žrtev črnih koz, s katerimi se je okužila tudi Marija Terezija in zato spodbujala cepljenje po vseh habsburških deželah. Območje nekdanje Jugoslavije se je na zemljevid nevarnih epidemij vpisalo s škrljevsko boleznijo oziroma endemičnim sifilisom, ki se je razširil z območje pri Reki na Hrvaškem, in z zadnjim izbruhom črnih koz v Evropi leta 1972.

Katera je najhujša bolezen, ki je v preteklosti kosila po Slovenskem, je težko reči. "Ne da se izpostaviti ene same. Vemo, da je črna smrt oziroma kuga v 14. stoletju v Evropi povzročila smrt ene tretjine prebivalstva. Koliko je bilo prizadeto slovensko območje, pa ne vemo, saj raziskav - zaradi pomanjkanja ohranjenih srednjeveških virov - ni," pravi dr. **Katarina Keber**, zgodovinarica na **Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa na ZRC SAZU**. Prav tako nimamo številok o obolelih in umrlih zaradi črnih koz v 18. stoletju.

Zaradi kolere imamo kraljevi grob

Več je znanega o koleri, ki se je pojavljala v 19. stoletju. "Pri nas so

kolero pričakovali leta 1831, ko se je razširila po Habsburški monarhiji. Na Kranjskem pa so si epidemije sledile še v letih 1836, 1849, 1855, 1866 in 1886. Najhujša je bila velika epidemija kolere leta 1855, ki se je razširila po vsej deželi. Z 19.370 bolniki in 5748 umrlimi je bila Kranjska šesta najbolj prizadeta dežela v vsej monarhiji, po deležu okuženega prebivalstva pa tretja. Zbolelo je 4,5 odstotka celotne deželne populacije, smrtnost je bila skoraj 30-odstotna," navaja Katarina Keber.

Kolera je tudi kriva, da je v Novi Gorici grobnica francoskega kralja - edinega, ki ni pokopan na francoskih tleh in edinega kralja, ki je pokopan v Sloveniji. Karl X. iz kraljeve rodbine Burbonov je leta 1830 zapustil Francijo in odšel najprej na Škotsko, nato v Prago, leta 1836 pa je kot gost grofov Coroninjev prišel v Gorico zaradi strahu, da bi zbolel za kolero, ki je tedaj razsajala po Evropi, v Gorici pa je ni bilo. A očitno je bil že okužen, saj je le 17 dni po prihodu umrl prav zaradi kolere in je bil edina tedanja žrtev te bolezni v Gorici. Karla X. so pokopali v cerkvi franciškega samostana Kostanjevica v zdajšnji Novi Gorici.

Med špansko gripo so zaprli šole

V sodobnejšem času je najhujše kosila španska gripa. Na območju Avstro-Ogrske, ki je v času španske gripe takoj po prvi svetovni vojni ravno razpadala, naj bi umrlo 260.000 civilistov, na območju Kraljevine SHS 60.000 ljudi, na območju Slovenija pa 6000. A pri teh podatkih gre za ocene, saj so arhivski viri skopi in nepopolni. Zapisi v župnijskih mrliških knjigah sicer beležijo smrti zaradi španske gripe, a ne povsod in ne dosledno. Zdravstvenih statističnih podatkov pa ni. Nekoliko bolje je popisano obolevanje učencev in učiteljev, saj je bilo zaprtje šol za en mesec med epidemijo edini sistematični ukrep proti širjenju bolezni na Kranjskem, pravi Katarina Keber. Po posameznih šolah naj bi zaradi španske gripe zbolelo od 16 do 75 odstotkov

učencev.

Vseskozi je bila med ljudmi prisotna tudi tuberkuloza. "Za razliko od prejšnjih epidemij, ko je v kratkem času zbolelo in umrlo veliko ljudi, je bilo pri tuberkulozi drugače. Ljudje so se okužili nevede, zboleli šele čez nekaj časa in počasi bolehalo do smrti. V absolutnih številkah je verjetno pobila več ljudi kot kratke epidemije drugih bolezni," pravi sogovornica. So pa kmalu po prvi svetovni vojni v Topolšici in na Golniku ustanovili prve sanatorije za zdravljenje tuberkuloze.

Marija Terezija je prebolela črne koze in spodbujala cepljenje

Razvoj zdravstvenega sistema pri nas je bil počasen in postopen. "Prelomnica so bile vsekakor zdravstvene reforme Marije Terezije in njene zdravnika Gerharda van Swieten v drugi polovici 18. stoletja. Reformiral in moderniziral je medicinski študij in ustanavljal šole za babice, kasneje tudi za ranocelnike po vsej monarhiji. V 19. stoletju se je zdravstvena mreža širila, javnega zdravnika in ranocelnika so imela vsa okrajna glavarstva, konec 19. stoletja tudi občine," našteva Katarina Keber.

Največji dosežek pa je bilo cepljenje proti črnim kozam, ki so ga začeli tudi v deželah na območju današnje Slovenije izvajati le nekaj let zatem, ko je Edward Jenner odkril cepivo. Že leta 1801 je začel s cepljenjem pri nas ljubljanski kirurg Vincenc Kern. Tako odločnemu boju proti črnim kozam je botrovala tudi osebna izkušnja Marije Terezije, ki je sama zbolela za črnimi kozami. "Potek bolezni naj bi bil na dvoru Marije Terezije kratek in dramatičen. Bolnik je po nekaj dnevih bodisi ozdravel bodisi podlegel bolezni. Tisti, ki so koze preboleli, so vse življenje trpeli za posledicami, iznakaženostjo zaradi brazgotin in slepote. Dvorni zdravnik, sicer napredni Gerard van Swieten, je variolizacijo cesarski družini sprva odsvetoval, saj je menil, da postopek ni dovolj varen. Vse se je spremenilo, ko je leta

1767 za črnimi kozami zbolela Marija Terezija sama. Še pred tem je zaradi te bolezn izgubila 16-letnega sina Karla in 12-letno hčer Johano Gabrijele. Koze je prebolelo še več njenih otrok. Pri vladarici je bolezen potekala težko, podelili so ji tudi že poslednje zakramente, a je vseeno preživela," pojasnjuje Katarina Keber.

Že naslednje leto so na Dunaju začeli preizkušati variolizacijo, najprej v sirotišnici in špitalu sv. Marke. Opravljali so jo tako, da so rezali ali opraskali roko, v rano pa vtrli kužno snov iz bolnikovega gnojnega mehurčka oziroma izpuščaja, kar je povzročilo relativno blago obliko bolezn in zagotovilo zaščito pred bolj smrtonosno infekcijo. "Ko so uspešno variolizirali 34 novorojenčkov in 67 osirotelih otrok, se je zdravnik van Swieten prepričal o učinkovitosti postopka. Se isto leto so variolizirali več članov cesarske družine, iz korespondenc Marije Terezije z njenimi otroki pa je razvidno, da jih je k cepljenju spodbujala in da je bila to stalna praksa družinskih dopisovanj."

Kasneje (po letu 1797) so cepljenje opravljali z majhno dozo kravjih koz, kar je tudi zagotavljalo imunost. Leta 1803 je Marija Terezija celo vpeljala zakon, ki je nalagal cepljenje, podobno je bilo kasneje v času Ilirskih provinc, ko je bilo potrjeno o vakcinaciji pogoj za zaposlitev v javnih službah.

Pred zatrtjem črnih koz še izbruh v Jugoslaviji

Jugoslavija se je na zemljevid črnih koz vpisala še leta 1972 z zadnjim izbruhom te bolezn v Evropi. Med romanjem v Meko naj bi se s črnimi kozami okužil menih s Kosova, ko se je marca 1972 vrnil, pa se je okužba razširila v Beograd. Okužilo se je 175 ljudi, 35 jih je umrlo. Oblast je bolezen najprej skrivala, nato pa drastično ukrepala; razglasila vojno stanje in uveljavila karanteno, prepovedano je bilo preseljevanje delavcev, javna zborovanja in prireditve. S pomočjo Svetovne zdravstvene organizacije so v nekaj tednih cepili skoraj celotno prebivalstvo Jugoslavije, 18 milijonov ljudi. V Slovenijo bolezen ni prišla, na južni meji so miličniki pregledali vsakega potnika, pokazati so morali potrdilo o cepljenju ali brazgotino na rami, ki jo je pustilo cepljenje.

Zatem so se črne koze pojavljale le še v Afriki, zadnjič leta 1977 v Somaliji, zatem so jih zatrli. Od leta 1978 pri nas ni več predpisano cepljenje za to bolezen.

Skrljevsko bolezen so zdravili v Postojni

Še bolj omejena na območje Slovenije in Hrvaške pa je bila bolezen, ki je izbruhnila proti koncu 18. stoletja. Gre za endemski tip sifilisa, ki se ni prenašal spolno, pač pa preko

predmetov, posode, pribora, posteljnine ... in okužil cele družine. Širiti se je začel iz vasi Škrljevo pri Reki, zato mu pravijo tudi škrljevska bolezen. "Ugajalo" mu je siromašno okolje ter slabe higienske in socialno-ekonomske razmere. Po Hrvaškem se je bolezen hitro širila, v Slovenijo je prišla z nekaj zamika in povzročala manjšo obolevnost, zajela pa velik del Krasa, Notranjske, Dolenjske in Primorske. Središče izbruha bolezn pri nas je bilo v okolici Prema, Ilirske Bistrice, Senožeč in Postojne, kjer je dunajska oblast leta 1818 odprla bolnišnico za zdravljenje sifilisa.

V naslednjih letih sta se oblast in zdravstveni sistem lotila sistematičnega zatiranja bolezn. Začeli so z vizitacijami, ekipe so obiskovale vse družine, jih pregledovale, bolni so morali obvezno v bolnišnico, kjer so jih zdravili z živosrebrnimi mazili. Do leta 1828 je bolezen v Sloveniji izzvenela, bolnišnico v Postojni so zaprli, opisuje dr. **Zvonka Zupanič Slavec**, predstojnica Inštituta za zgodovino medicine na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Vse do leta 1868 pa je ostala velika bolnišnica s kar 2000 posteljami v Kraljevici pri Reki. V južnih delih nekdanje Jugoslavije, ki v 19. stoletju niso spadale pod Avstro-Ogrsko in sifilisa niso tako temeljito zatirali, je ostala vse do sredine 20. stoletja. Šele leta 1948 je Svetovna zdravstvena organizacija poslala predstavnike, ki so pregledovali ljudi in jih cepili s penicilinom. •

"Leta 1767 je za črnimi kozami zbolela tudi Marija Terezija. Pri vladarici je bolezen potekala težko, podelili so ji tudi že poslednje zakramente, a je preživela."

S pomočjo Svetovne zdravstvene organizacije so v nekaj tednih proti črnim kozam cepili skoraj celotno prebivalstvo Jugoslavije, 18 milijonov ljudi.

Središče izbruha bolezn pri nas je bilo v okolici Prema, Ilirske Bistrice, Senožeč in Postojne, kjer je dunajska oblast leta 1818 odprla bolnišnico za zdravljenje sifilisa.

Nesramnost.

Risal Henrik Smrekar.

Jetika, sifilis, španska: „Najprej nam in našim sestram odprete vrata in nas bogato gostite, nato nas pa skozi okno vun gonite! S to metlo nas pa ne užugate!!“

Tako je karikaturist Hinko Smrekar 16. oktobra 1918 v Kurentu prikazal personifikacijo nalezljivih bolezni: poleg tuberkuloze (jetike) in sifilisa je kot ženska s pahljačo upodobljena tudi španska gripa.

Nesramnost.

Risal Henrik Smrekar.

Jetika, sifilis, španska: „Najprej nam in našim sestram odprete vrata in nas bogato gostite, nato nas pa skozi okno vun gonite! S to metlo nas pa ne užugate!!“

Tako je karikaturist Hinko Smrekar 16. oktobra 1918 v Kurentu prikazal personifikacijo nalezljivih bolezni: poleg tuberkuloze (jetike) in sifilisa je kot ženska s pahljačo upodobljena tudi španska gripa.

Niti avstroogrška vladarica Marija Terezija ni ušla okužbi s črnimi kozami. Bolezen je komaj preživela, od takrat dalje pa zelo spodbujala in leta 1803 celo uzakonila cepljenje.